

N.B.SALMANOVA
professor

S.Q.QARAYEVA
dosent

S.İ.CABBAROVA
müəllim

Azərbaycan Dövlət Bədən Tərbiyəsi və İdman Akademiyası
(Bakı şəh., Fətəli xan Xoyski pr., 98)

GƏNC POLİATLONÇULARDA ƏDALƏTLİYİN TƏRBİYƏ OLUNMASINDA TƏLİM-MƏŞQ TOPLANIŞLARINDA TƏŞKİL OLUNAN KÜTLƏVİ-İDMAN TƏDBİRLƏRİNİN ROLU

Açar sözlər: poliatlon, ədalətlik, təlim-məşq toplanışı, tərbiyəvi işlər, kütləvi-idman tədbirləri, disput

Ключевые слова: полиатлон, справедливость, учебно-тренировочный сбор, воспитательные работы, массовые-спортивные мероприятия, диспуты

Key words: poliyathlon, prudent, educational-training camps, upbringing works, mass sport events, dispute.

Gənc poliatlonçuların uzun müddət vahid kollektiv halda yaşamağı olduqları təlim-məşq toplanışlarında onların tərbiyə məsələləri xüsusi aktualıq və əhəmiyyət kəsb edir. Bunun üçün təcrübə olaraq geniş imkanlar yaranır.

İdman məşqləri, təlim-məşq toplanışları, yarışlara hazırlıq idmançıların vaxtının böyük bir hissəsini əhatə edir. Məşqçilər tədris və tərbiyə məqsədi ilə bu vaxtdan səmərəli istifadə etməlidirlər (2, s.4).

Təlim-məşq toplanışları zamanı tərbiyəvi işə ayrıca, xüsusi proses kimi baxmaq lazım deyil. Bu iş gənc poliatlonçunun toplanışa gəldiyi andan gedəcəyi ana kimi hər gün, fasiləsiz həyata keçirilməlidir.

Təlim-məşq toplanışının bütün detalları ilə hazırlanması və keçirilməsinin dəqiqliyi özü-özlüyündə gənc poliatlonçuya böyük tərbiyəvi təsir göstərir. Yeniyetmə poliatlonçudan şüurlu sürətdə toplanışın gün rejiminə və ümumi idman rejiminə riayət etməyi, yoldaşlarına, kollektivə, xidmət personalına, ictimai yerlərdəki insanlara hörmətlə yanaşmağı tələb etmək, istənilən hava şəraitində məşq keçirmək, ekskursiyalar, tanınmış insanlarla görüşmək, teatr və muzeylərə getmək və s. – bütün bunlar onun şəxsiyyət kimi formalaşmasına və harmonik inkişafına kömək edir. Buna görə də toplanışın rəhbəri siyasi-tərbiyəvi və mədəni-kütləvi tədbirlər planının tərtibinə böyük məsuliyyətlə və yaradıcı münasibətlə yanaşmalı, onun gənc poliatlonçuya tərbiyəvi və psixoloji təsirinin səviyyəsini düzgün qiymətləndirməlidir.

Tərbiyəvi işin əhəmiyyətli tərəflərindən biri də budur ki, o gənc poliatlonçularda oxumaq, öz dünya görüşünü genişləndirmək və intellektual səviyyəsini artırmaq həvəsi oyadır.

Tərbiyəvi iş özünə soyuq formal münasibəti sevmir. Bu və ya digər tədbiri sadəcə olaraq hesabat xatirinə keçirmək olmaz (3, s.6). Kollektivdə elə bir şərait yaratmaq lazımdır ki, burada idman rejiminin hər hansı bir pozuntusu, intizamsızlıq, təkəbbürlülük, eqoizm, “ulduz xəstəliyi” dözülməz olsun.

Tərbiyəvi iş nə qədər yaxşı qurularsa bir o qədər kollektiv möhkəm, gənc poliatlonçularda vətənpərvərlik hissi güclü, dostluq və qarşılıqlı münasibət sağlam və təmiz, kollektivə görə məsuliyyət yüksək olar.

Gəhc poliatlonçuların mənəvi maarifləndirilməsi işində təlim-məşq toplanışlarında təşkil olunan kütləvi-idman tədbirləri xüsusi rol oynayır. Belə tədbirlər arasında idman-etik mövzuda keçirilən disputlar ən vacib forma sayılır. Disput əxlaqi anlayış və əqidələrin formalaşmasının fəal metodudur. Müzakirə və qiymətləndirmədə ideyalılığın, müstəqilliyin, prinsipliliyin tərbiyə olunmasının bünövrəsini yaradır. Disput gənc poliatlonçuya müəyyən sual ətrafında fikrini söyləməyə, mübahisə etməyə dair bir qayda olaraq canlı maraq yaradır.

Ədalətlik tərbiyəsinə dair disput keçirmək üçün ən fəal gənc poliatlonçulardan ibarət qrup yaradılmalıdır. Bu qrupun tərkibi 3-5 nəfərdən ibarət olmalıdır. Məşqçi bu qrupun üzvləri ilə birlikdə disputun mövzusu seçir. Disputun mövzusu tərbiyə məsələləri ilə əlaqədar olapraq da ortaya çıxıb bilər. Ola bilər ki, təlim-məşq toplanışının iş planında da belə tədbirlər olsun.

Disputun məzmunu müəyyən tələblərə cavab verməlidir:

- mübahisənin mövzusu tam, dəqiq müəyyən olunmalıdır;
- disputun mövzusu aktual olmalı, poliatlonçuda daxili mübahisə yaratmalıdır;
- disputun mövzusu ətrafında konkret suallar qoyulmalıdır.

Disputun təşkili və keçirilməsi əsas 3 mərhələyə bölünür: disputun keçirilməsinə hazırlıq, disputun keçirilməsinin əsas mərhələsi, disputun keçirilməsinin son mərhələsi.

Disputun keçirilməsinə hazırlıq

Mövzu və suallar müəyyən olunandan sonra, yəni disputun keçirilməsinə 2-3 gün qalmış, hamının nəzərini cəlb edən yerdən əlvan yazılmış elan asılmalıdır. Eləndə disputun keçiriləcəyi gün, saat, yeri, mövzusu və müzakirə olunacaq suallar, tövsiyə olunan ədəbiyyat göstərilir.

Disputu aparmaq üçün aparıcı seçilməlidir. Disputun keçiriləcəyi yer əvvəlcədən hazırlanmalıdır.

Disputun keçirilməsinin əsas mərhələsi

Disputun müvəffəqiyyətlə keçməsi aparıcıdan çox asılıdır. Əgər müzakirə olunan mövzuya dair iki müxtəlif fikir varsa iki aparıcı-məruzəçi seçilir. Yox əgər ikidən artıq fikir varsa, onda bir aparıcı seçilir. Bu aparıcı öz növbəsində sisteməlik şəkildə müzakirə olunan məsələlər ətrafında ortaya çıxan bütün fikir və mülahizələrin haqqında iştirakçılara məlumat verməlidir. Aparıcı auditoriyayı ələ almağı, mübahisələr qızıışan zaman bir növ onun «alov»unu söndürməyi bacarmalıdır, iştirakçıları həqiqət axtarmağa yönəltməlidir. Çalışmalıdır ki, çıxış edənlər əsas mövzudan kənara çıxmasınlar, reqlamentə riayət etsinlər. Deyilənləri sistemləşdirməli, əsas fikirləri müəyyən etməli, iştirakçıların marağını bu fikirlərə yönəltməlidir. Hər sual ətrafında aparıcı əsas fikirləri əhatə etməklə qısa nəticələr çıxarmalı, keçirilən disputa qiymət verməlidir.

Disputun müvəffəqiyyətlə keçməsində iştirakçıların da rolu böyükdür. İştirakçı əvvəlcədən aparıcıya bildirməlidir ki, hansı sual ətrafında çıxış edəcək. İştirakçı müzakirə olunan sual ətrafında mübahisə aparmağı bacarmalı, göstərilən faktlardan nəticə çıxarmalıdır.

Disputun keçirilməsinin son mərhələsi

Bu mərhələ mübahisələrə yekun vurmaqla bağlıdır. Mübahisələrə yekun vurduqdan sonra aparıcı gələcək fəaliyyətdə tətbiq etmək üçün nəticələri və təklifləri bildirməlidir. Əgər müzakirə olunan problem iştirakçıların əksəriyyəti tərəfindən düzgün dərk olunarsa, bu məsələyə dair onlar öz şəxsi mülahizələrini bildirərlərsə, müzakirə olunan suallar onlarda maraq doğurubsa və bunun nəticəsində onlarda yeni fikirlər və əqidələr formalaşarsa, onda disputun müvəffəqiyyətlə keçirilməsini qeyd etmək olar.

Təlim-məşq toplanışlarında gənc poliatlonçularla ədalətlik mövzusunda disput keçirmək üçün aşağıdakı nümunəni veririk.

Disputun məzmunu

Aparıcı: - hazırda ədalət, sosial ədalət sözləri çox işlədilir. Hamını ədalət uğrunda mübarizə aparmağa çağırırlar. Bəs bu ədalət özü nədir? Bu gün biz bu suala cavab verməyə

çalışacağıq. Bunun üçün “Gənclik, idman və ədalət” mövzusunda disput keçiririk. Bu günün ən aktual problemi sayılan mövzumuzun müzakirəsi üçün aşağıdakı sualları veririk:

1. Ədalət nədir?

2. Ədalətli olmaq üçün hansı keyfiyyətlərə malik olmaq lazımdır?

Aparıcı sualları bir-bir verir. İştirakçılardan biri fikirləşdikdən sonra birinci sual ətrafında öz cavabını bildirir. Mübahisələr başlanır. İştirakçılar bir-bir öz fikirlərini bildirirlər. Aparıcı ekranda həqiqətə yaxın fikirləri qeyd edir. Disputa dəvət olunanlar iştirakçıların fikirlərinin arasında çıxış edərək ədalətliyə dair faktlar göstərirlər, məsələn, idman mübarizəsində baş verən maraqlı hadisələrdən danışırlar. Belə faktlar poliatlonçuları bir növ mətləbə doğru istiqamətləndirir, bundan sonra həqiqətə doğru yeni-yeni fikirlər meydana çıxır.

Aparıcı sualların belə ardıcıl müzakirəsindən sonra, ekranda qeyd olunan fikirləri bir daha izah edir və yekunlaşdırır: “Ədalət – adamlar arasında ən insani, düzgün münasibətdir. Ədalət hamının ürəyini nəcibləşdirir, ədalətsizlik isə qəddarlıq doğurur. Ədalətli olmaq – doğruçu, təşəbbüskar, xeyirxah, intizamlı, mətin olmaq deməkdir. Ədalətli olmaq üçün hər birimiz öz davranışımızda bu keyfiyyətlərə malik olmalıyıq. Məhz belə olduqda yarışlarda rəqiblə ədalətli mübarizə apara bilərik.

Beləliklə, disputumuzun qarşısına qoyulan məsələlərin həll olunmasını təsdiq etmək olar. İştirakçıların əksəriyyəti müzakirə olunan məsələ ətrafında öz fikirlərini bildirdilər, sual və mübahisələrdə fəal iştirak etdilər. Bütün iştirakçılar arasında disputa marağ daha da artdı. Biz bundan sonra da belə disputlar keçirəcəyik. Xahiş edirik maraqlı suallarla bizə müraciət edəsiniz. Bir daha bu günkü aktual məsələyə yekun vuraraq hamınıza xatırladıram ki, ədalət – haqqın əli silahlı keşikçisidir.”

Təklif olunan ədəbiyyat

1. Bayramov Ə. Gənclik və özünütərbiyə haqqında söhbət. Bakı, Gənclik, 1969.
2. Eyvazov F. Nəsrəddin Tusinin etik görüşləri. Bakı, 1976.
3. İsmixanov M. Gənclik və mənəvi tərbiyə. Bakı, 1979.

Ədəbiyyat

1. Бербешкина З.А. Совесть и справедливость. М., 1987
2. Гильмутдинов, Т.С. Методика подготовки многоборцев ГТО / Т.С. Гильмутдинов, В.А. Уваров – Йошкар-Ола, 1990
3. Журкина И. Л. Формирование нравственных отношений подростков в спортивной деятельности. М., 2000
4. Зотов Ю.И. Воспитание подростков в спортивном коллективе. Москва, ФиС, 1984

Н.Б.Салманова, С.Г.Гараева, С.И.Джаббарова

Роль спортивно-массовых мероприятий, проводимых на учебно-тренировочных сборах, в воспитании справедливости у молодых полиатлонистов

Резюме

В воспитании справедливости у молодых полиатлонистов очень важную роль играют спортивно-массовые мероприятия проводимые, на учебно-тренировочных сборах. Диспуты по спортивно-эстетической теме являются важной формой воспитания. Обсуждение и оценка идейности, независимости, принципиальности создают базовую основу воспитания. Диспут вызывает живой интерес молодого полиатлониста в высказывании своего мнения и в его оспаривании. Статья служит образцом организации диспутов по теме справедливость в время учебно-тренировочных сборов.

N.B.Salmanova, S.G.Garayeva, S.I.Jabbarova
Role of mass events in organization of training camps
in prudent upbringing of young poliathloners
Summary

The mass events plays a very important rule in prudent upbringing of young polyathloners. Theme on sports ethics one of the important form of upbringing of young polyathloners. The discussion and assessment of ideological, independence make the basis of principled upbringing. The dispute great among interest young polyathloner in expressing their opinion and challenging. The article is about the organization of disputes for educational-training camps.

Rəyçi: ped.e.f.d., prof. Y.B.Səmədov

Redaksiyaya daxil olub: 11.03.2022